

Utbildningsutskottets betänkande 2024/25:UbU5

Ett effektivare omställningsstudiestöd

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ändringar i lagen om omställningsstudiestöd.

Lagändringarna som utskottet tillstyrker syftar till att skapa ett mer effektivt och ändamålsenligt omställningsstudiestöd för att ytterligare förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden. Ändringarna innebär att bestämmelserna om omställningsstudiestödet förenklas och att möjligheterna att få omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke ökar. Ändringarna innebär också att det efter en viss tid ska vara möjligt att på nytt kvalificera sig för att kunna få omställningsstudiestöd.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2025. De ändringar som avser regelförenklingar och ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke föreslås tillämpas första gången i fråga om ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas den 1 juli 2025 eller senare.

I betänkandet finns fyra särskilda yttranden (S, V, C, MP).

Behandlade förslag

Proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden.....	5
Regeringens lagförslag	5
Utskottets ställningstagande.....	13
Särskilda yttranden	14
1. Regeringens lagförslag (S)	14
2. Regeringens lagförslag (V).....	14
3. Regeringens lagförslag (C).....	15
4. Regeringens lagförslag (MP).....	15
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	17
Propositionen	17
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	18

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Regeringens lagförslag

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd,
2. lag om ändring i lagen (2022:864) om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2023/24:168 punkterna 1 och 2.

Stockholm den 7 november 2024

På utbildningsutskottets vägnar

Fredrik Malm

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Malm (L), Åsa Westlund (S), Patrick Reslow (SD), Josefin Malmqvist (M), Linus Sköld (S), Robert Stenkvist (SD), Oskar Svärd (M), Mats Wiking (S), Jörgen Grubb (SD), Marie-Louise Hänel Sandström (M), Mathias Bengtsson (KD), Niels Paarup-Petersen (C), Anders Alftberg (SD), Camilla Hansén (MP), Niklas Sigvardsson (S), Nadja Awad (V) och Paula Örn (S).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd. Propositionen bygger på de förslag som Centrala studiestödsnämnden (CSN) lämnade i rapporten Uppdrag att ta fram förslag på regelförenklingar inom omställningsstudiestödet (Regeringskansliets dnr U2023/03200). Propositionen bygger också på tre promemorior som utarbetats inom Utbildningsdepartementet:

- Kompletterande förslag vad gäller ikraftträdande av vissa förslag i CSN:s promemoria Uppdrag att ta fram förslag på regelförenklingar inom omställningsstudiestödet (U2023/03200)
- Ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för personer inom bristyrken (U2024/00081)
- Fler veckor med omställningsstudiestöd – för stärkt konkurrenskraft, säkrad kompetensförsörjning och livslångt lärande (Ds 2022:29).

Samtliga underlag har remissbehandlats.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut återges i bilaga 1 och regeringens lagförslag finns i bilaga 2. Lagförslaget har granskats av Lagrådet.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag till ändringar i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd och lagen (2022:864) om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

Ändringarna syftar till att skapa ett mer effektivt och ändamålsenligt omställningsstudiestöd för att ytterligare förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden. Ändringarna innebär att bestämmelserna om omställningsstudiestödet förenklas och att möjligheterna att få omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke ökar. Det föreslås också att det efter en viss tid ska vara möjligt att på nytt kvalificera sig för att kunna få omställningsstudiestöd.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2025. De ändringar som avser regelförenklingar och ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke föreslås tillämpas första gången i fråga om ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas den 1 juli 2025 eller senare.

Utskottets överväganden

Regeringens lagförslag

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag. Lagändringarna innebär att bestämmelserna om omställningsstudiestödet förenklas och att möjligheterna att få omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke ökar. Det blir också möjligt att efter en viss tid på nytt kvalificera sig för att kunna få omställningsstudiestöd.

Jämför särskilt yttrande 1 (S), 2 (V), 3 (C) och 4 (MP).

Propositionen

Bakgrund

I december 2020 begärde Svenskt Näringsliv och Förhandlings- och samverkansrådet PTK, IF Metall, Svenska Kommunalarbetareförbundet och Landsorganisationen i Sverige (LO) att regeringen skulle modernisera arbetsrätten i enlighet med förslagen i den principöverenskommelse som parterna enats om. I överenskommelsen efterfrågades ändringar i anställningsskyddet, införandet av ett nytt parallellt och offentligt studiestöd och ett offentligt grundläggande omställnings- och kompetensstöd.

I mars 2022 överlämnades propositionen Flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden till riksdagen (prop. 2021/22:176, bet. 2021/22:AU12, rskr. 2021/22:365) med förslag om en reformerad arbetsrätt, ett nytt omställningsstudiestöd och ett nytt grundläggande omställnings- och kompetensstöd. Den nya lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd trädde i kraft den 30 juni 2022 och omställningsstudiestöd kan lämnas sedan den 1 januari 2023. Omställningsstudiestödet införs stegvis på så sätt att medel för stödet tillförs och skalas upp efter hand för att vara fullt utbyggt till 2026. CSN är ansvarig myndighet.

Omställningsstudiestödet består av en bidragsdel och en lånedel. För att kunna få omställningsstudiestöd behöver den studerande uppfylla det s.k. arbetsvillkoret. Arbetsvillkoret består av två delar; den sökande ska både vara väl etablerad på arbetsmarknaden (etableringsvillkoret) och ha en aktuell anknytning till arbetsmarknaden (aktualitetsvillkoret). För att omställningsstudiestöd ska kunna beviljas krävs även att utbildningen kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Stödet är inte en rättighet för de personer som uppfyller villkoren för stödet utan kan endast lämnas om det finns tillgängliga medel. Utöver det statliga omställningsstudiestödet kan vissa anställda få ett

kollektivavtalat kompletterande studiestöd genom sin omställningsorganisation.

Syftet med omställningsstudiestödet är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier och att därigenom stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden. En målsättning är att rekrytera fler yrkesverksamma till studier. Stödet är tänkt att stärka den enskildes position på arbetsmarknaden och att därmed bidra till att säkra samhällets och näringslivets kompetensförsörjning.

Enligt regeringen har omställningsstudiestödets uppbyggnad och komplexa regelverk bidragit till att skapa långa handläggningstider hos CSN som administrerar stödet. Det innebär i sin tur att många som har sökt omställningsstudiestöd kan behöva vänta länge på ett beslut, vilket är problematiskt för den enskilde som kan få svårt att planera sitt liv under studierna utan besked om sin studieekonomi. Det kan leda till att presumtiva studenter väljer att antingen skjuta upp eller inte genomföra sina planerade studier. Detta är enligt regeringen inte bara negativt för den enskilde som inte kan genomföra sina studier utan på sikt även för rörligheten på arbetsmarknaden och Sveriges kompetensförsörjning. Vidare konstaterar regeringen att det kan vara svårt för personer inom bristyrken att få omställningsstudiestöd för en utbildning som syftar till att stärka personens kompetens inom ett annat arbetsområde där det också råder brist på arbetskraft. Detta kan skapa inlåsnings effekter för stora grupper på arbetsmarknaden och ytterst motverka en god kompetensförsörjning. Regeringen ser också att behovet av att kunna ställa om vid fler tillfällen under arbetslivet ökar. Propositionen innehåller därför förslag som innebär att bestämmelserna förenklas, att möjligheterna till omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke ökar samt att det införs en möjlighet att på nytt kvalificera sig för stödet.

Regeringens förslag

Etableringsvillkoret ska endast prövas genom inkomst

Regeringen föreslår att villkoret att den studerande ska vara väl etablerad på arbetsmarknaden för att kunna få omställningsstudiestöd (etableringsvillkoret) ska ändras på så sätt att ett av sätten att uppfylla villkoret tas bort. Hittills har detta villkor kunnat uppfyllas antingen genom att den studerande visar att han eller hon har förvärvat arbetat en viss tid eller att han eller hon har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete under samma tid. Ändringen innebär att den första möjligheten tas bort. Lagtexten ska också omarbetas redaktionellt så att det tydligt framgår vilka krav etableringsvillkoret respektive aktualitetsvillkoret innefattar.

Regeringen bedömer att gränsen för vilken minsta inkomst av förvärvsarbete som ska krävas under kvalificeringstiden bör sänkas. Det bör inte införas någon särlösning för egenföretagare när det gäller prövningen av arbetsvillkoret.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Regeringen lyfter fram prövningen av etableringsvillkoret som den mest tidskrävande delen av CSN:s prövning av om en studerande uppfyller arbetsvillkoret. Det bidrar därmed till långa handläggningstider hos myndigheten. Etableringsvillkoret bör därför ändras så att prövningen endast utgår från om den studerande har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete under kvalificeringstiden och inte från om han eller hon har förvärvsarbetat minst 16 timmar per vecka under denna tid. Regeringen bedömer att detta är en enklare metod att använda och att den föreslagna ändringen därmed skulle kunna förkorta handläggningstiderna avsevärt.

För att inte någon grupp av studerande som i dag kan få omställningsstudiestöd ska missgynnas av förändringen av etableringsvillkoret kan det enligt regeringen finnas skäl att sänka inkomstgränsen. En sådan justering bedöms också vara tillräcklig för att säkerställa att även egenföretagare som har en viss minsta inkomst ska kunna ta del av omställningsstudiestödet. Inkomstgränsen regleras på förordningsnivå.

Det ska inte ställas krav på att förvärvsarbete har varit den studerandes huvudsyssla

Regeringen föreslår att kravet på att förvärvsarbete ska ha varit den studerandes huvudsyssla vid bedömningen av etableringsvillkoret ska tas bort.

Skälen för regeringens förslag

Bestämmelsen om huvudsyssla syftar till att förhindra att en person som studerar uppfyller arbetsvillkoret för omställningsstudiestödet vid sidan av studierna och på så vis uppfyller arbetsvillkoret tidigare än avsett. Den innebörd som bestämmelsen om huvudsyssla har fått genom reglerna på förordningsnivå innebär dock att den inte träffar alla dem som den avsåg att träffa eftersom sökande som har studerat men avstått från studiestöd inte träffas. Bestämmelsen har alltså enligt regeringen fått oönskade konsekvenser och kan upplevas som orättvis. Vidare är det administrativt krävande att bedöma en persons huvudsyssla.

Utbildningens längd ska inte ha någon betydelse för när lagen ska börja tillämpas

Regeringen föreslår att bestämmelserna om när lagen om omställningsstudiestöd ska tillämpas första gången ska ändras så att hänsyn enbart ska tas till de studier som studeranden ansöker om omställningsstudiestöd för och inte till eventuella studier som ryms inom samma utbildning och som sökanden har bedrivit tidigare. Lagen ska således tillämpas första gången i fråga om studier som bedrivs efter den 31 december 2022. Det innebär att lagen blir tillämplig även på utbildningar som är kortare än 80 veckor och som har påbörjats före den 1 januari 2023.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande bestämmelser om när lagen om omställningsstudiestöd ska tillämpas första gången har fått negativa konsekvenser för den som vill använda omställningsstudiestödet för att vidareutbilda sig inom sitt arbetsområde. Eftersom stödet inte bara ska kunna lämnas till den som behöver ställa om till ett nytt arbetsområde är det enligt regeringen inte en rimlig ordning att möjligheterna till vidareutbildning begränsas på detta sätt. Det kan inte heller anses vara samhällsekonomiskt effektivt att omställningsstudiestödet inte kan utnyttjas för att underlätta för individer att avsluta tidigare studier och t.ex. ta en examen. Dessutom leder enligt regeringen bestämmelserna i praktiken till att CSN ofta behöver göra en tidskrävande utredning som kräver manuell handläggning och som inte är möjlig att automatisera. Utredningarna är därtill svåra för CSN att göra likvärdiga eftersom de till stor del är beroende av vilken information den som ansöker om omställningsstudiestöd lämnar till CSN.

Den studerandes årliga inkomst ska kunna bestämmas tidigare

Regeringen föreslår att den studerandes årliga inkomst som ligger till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek ska kunna bestämmas med utgångspunkt i den sökandes inkomstförhållanden vid en tidigare tidpunkt än i dag. Tidpunkten ska ändras från tidigast tre till tidigast fem månader före studiestarten, förutsatt att ansökan inkommit till CSN då.

Tidsgränsen för när ett studieuppehåll ska leda till att CSN ska begära att Försäkringskassan ska bestämma en ny årlig inkomst ska förlängas från fyra till fem månader.

I lagen om omställningsstudiestöd ska det tas in en upplysningsbestämelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan meddela ytterligare föreskrifter om årlig inkomst i förhållande till studiestarten.

Skälen för regeringens förslag

Omställningsstudiestöd lämnas efter en inkomstbortfallsprincip, dvs. stödet ska kompensera för den inkomst av förvärsarbete som den studerande avstår från under studietiden. Det kräver i sin tur en beräkning av storleken på den studerandes inkomst. Utformningen av reglerna för denna beräkning, och i synnerhet bestämmelserna om vilken tidpunkt som tidigast får användas för beräkning av den studerandes inkomstförhållanden, har visat sig leda till att den som ansökt om omställningsstudiestöd sällan kan få ett beslut om stöd i rimlig tid före studiestarten. Eftersom det är viktigt att de som har ansökt om stöd ska kunna få beslut i skälig tid före studiestarten behövs en förändring av reglerna om vilken tidpunkt som tidigast får användas för beräkningen. Regeringen bedömer att en förlängd tidsram för när den årliga inkomsten ska kunna beräknas bör leda till att fler studerande får besked före studiestarten. Vidare anser regeringen att tidsgränsen för hur långt ett studieuppehåll kan vara utan att en ny årlig inkomst behöver beräknas bör förlängas för att ytterligare effektivisera omställningsstudiestödet.

Vad som anses vara studiestarten är av central betydelse i beräkningen av den årliga inkomsten. Vad som anses vara studiestarten vid bedömningen av om en person uppfyller arbetsvillkoret definieras på förordningsnivå. Regeringen menar att det finns skäl att göra det möjligt för regeringen att meddela föreskrifter om studiestarten även i förhållande till beslut om årlig inkomst.

Beräkningen av omställningsstudielånets storlek ska förenklas

Regeringen föreslår att det inte längre ska tas någon hänsyn till kollektivavtalat kompletterande studiestöd när storleken på omställningsstudielånet ska beräknas.

Skälen för regeringens förslag

Kollektivavtalat kompletterande studiestöd kan bara lämnas till arbetstagare som tillhör någon av de omställningsorganisationer som registrerats enligt lagen (2022:850) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd. Nuvarande bestämmelser innebär att CSN behöver information från den studerandes omställningsorganisation innan omställningsstudielånets storlek kan beräknas. CSN måste ha kännedom om och med vilket belopp som omställningsorganisationen kommer att lämna kompletterande studiestöd. Omställningsorganisationen måste samtidigt ha kännedom om och med vilket belopp CSN har beviljat omställningsstudiebidrag innan den kan beräkna rätten till kompletterande studiestöd. Nuvarande ordning att fastställa omställningsstudielånets storlek är omständlig och svår att automatisera vilket skapar längre handläggningstider för de individer som berörs. För studerande som inte tillhör en registrerad omställningsorganisation och för studerande som har årliga inkomster om högst 4,5 inkomstbasbelopp kan däremot CSN fatta beslut om omställningsstudielån direkt. Regeringen bedömer att fördelarna med en ordning där hänsyn inte tas till kompletterande studiestöd sammantaget kraftigt överväger nackdelarna med eventuell överkompensation för ett fåtal individer.

Ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för dem som arbetar inom ett bristyrke

Regeringen föreslår att det ska förtydligas att det vid prövningen av om omställningsstudiestöd får lämnas för en utbildning ska bedömas om utbildningen tillsammans med den studerandes tidigare utbildning, kunskaper och erfarenheter från arbetslivet kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden. Det ska också förtydligas att arbetsmarknadens behov av den studerandes samlade kompetens ska beaktas.

Om en utbildning avser att ge kompetenser inom ett eller flera arbetsområden där den studerande inte redan arbetar eller har arbetat ska, vid bedömningen av arbetsmarknadens behov, hänsyn tas endast till behoven inom det eller de nya arbetsområdena. Om utbildningen avser att ge kompetenser inom flera nya arbetsområden ska det vara tillräckligt att arbetsmarknaden inom

något av dessa arbetsområden har behov av den studerandes samlade kompetens.

Bestämmelsen om vad CSN ska ge omställningsorganisationerna tillfälle att yttra sig om ska ändras så att omställningsorganisationerna får tillfälle att yttra sig över fler omständigheter. Dessutom ska följdändringar göras i bestämmelsen.

Skälen för regeringens förslag

Det har enligt regeringen visat sig att det kan vara svårt för personer som arbetar inom ett yrkesområde med hög efterfrågan på arbetskraft att få omställningsstudiestöd för att utbilda sig inom nya arbetsområden. Enligt gällande praxis ska nämligen efterfrågan på arbetsmarknaden inom det arbetsområde som en person redan arbetar eller har arbetat inom beaktas när han eller hon ansöker om omställningsstudiestöd för att utbilda sig inom ett nytt arbetsområde. Denna prövning riskerar att skapa inlåsnings effekter för stora grupper av arbetstagare som är etablerade inom arbetsområden där det råder brist på arbetskraft.

Att vissa grupper har svårt att ställa om till ett nytt yrke har enligt regeringen en hämmande effekt på rörligheten på den bredare arbetsmarknaden. Framtidens arbetsmarknad kommer dessutom att vara än mer föränderlig och ställa nya krav på tillgång till livslångt lärande och möjligheter till omställning under hela arbetslivet för att människor ska kunna möta arbetsmarknadens behov. Dessutom står Sverige inför strukturella och demografiska förändringar som ökar behovet av arbetstagare med rätt kompetens i rätt yrke. Det är därför viktigt att det finns offentliga system på plats som kan underlätta snabba spårbyten till nya arbetsområden i takt med att nya kompetensbehov uppstår. Omställningsstudiestödet bör enligt regeringen vara ett flexibelt stöd som bidrar till rörligheten på arbetsmarknaden genom att underlätta studier i omställnings- eller kompetensutvecklingssyfte oavsett vilket arbetsområde en studerande är verksam inom. Det bör alltså bara vara arbetsmarknadens behov inom det eller de nya arbetsområdena som ska beaktas. Regeringen anser vidare att det behöver förtydligas att det som ska bedömas i en prövning avom stöd får lämnas är om utbildningen tillsammans med den studerandes samlade kompetens kan antas stärka den studerandes ställning på arbetsmarknaden. Detta kommer enligt regeringen inte tillräckligt tydligt till uttryck i nuvarande lagtext. Bland annat därför menar regeringen att bestämmelsen om vilka uppgifter omställningsorganisationerna ska få tillfälle att yttra sig över ska justeras.

Det ska vara möjligt att få omställningsstudiestöd under fler veckor för att kunna ställa om vid fler tillfällen i livet

Regeringen föreslår att det ska vara möjligt att på nytt kvalificera sig för att få omställningsstudiestöd. Stödet ska få lämnas utöver 44 veckor när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt

stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd ska i dessa fall kunna lämnas under ytterligare högst 22 veckor till den som får helt stöd och motsvarande antal veckor till den som får en del av helt stöd. Detta innebär att en studerande som får helt stöd som mest kan få 66 veckor med omställningsstudiestöd.

Det ska i lagen om omställningsstudiestöd tas in en upplysningsbestämelse om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som beviljats efter återkvalificering och lämnas vid sjukdom, tillfällig vård av barn, närstående vård, i samband med att ett barn under 18 år har avlidit eller vid extraordinära händelser i fredstid, får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för.

Skälen för regeringens förslag

En ökande medellivslängd medför ett behov av ett längre arbetsliv samtidigt som arbetsmarknaden utvecklas allt snabbare. Framtidens arbetsmarknad kommer dessutom att vara än mer föränderlig och ställa nya krav på tillgång till livslångt lärande och möjligheter till omställning under hela arbetslivet för att människor ska kunna möta arbetsmarknadens behov. Det är därför enligt regeringen viktigt att det finns studiefinansieringssystem på plats som gör det ekonomiskt möjligt att förverkliga dessa behov. Att kunna återkomma i studier med omställningsstudiestöd skulle enligt regeringens bedömning underlätta det livslånga lärandet och studier högre upp i åldrarna. Regeringen föreslår därför att det efter att det gått en lämplig tidsperiod på nytt ska vara möjligt att kvalificera sig för att få omställningsstudiestöd.

För den som tidigare har utnyttjat omställningsstudiestöd för att stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden bör behovet av senare och ytterligare kompetensutveckling eller omställning normalt vara mindre. Om möjligheten att få fler veckor är begränsad skapas också tydliga incitament för effektiva och välplanerade studier. Regeringen bedömer mot denna bakgrund att det är rimligt att tiden med omställningsstudiestöd utökas med högst 50 procent, dvs. med högst 22 veckor till en studerande som får helt stöd och med motsvarande antal veckor till en studerande som får en del av helt stöd.

När det gäller frågan om hur lång tidsramen bör vara för att återkvalificera sig för fler veckor med omställningsstudiestöd behöver det göras en avvägning mellan behovet av att skapa tydliga incitament för välplanerade studier och behovet av att inte bara yngre ska kunna komma i fråga för omställningsstudiestöd under ytterligare veckor. En rimlig avvägning utifrån dessa aspekter är enligt regeringen att det ska ha gått minst 15 år innan det kan bli aktuellt med omställningsstudiestöd under fler veckor. Befintliga bestämmelser om t.ex. åldersgränser ska gälla även för den som ansöker om omställningsstudiestöd för ytterligare veckor.

Rättsligt stöd för behandling av personuppgifter

Regeringen bedömer att dataskyddsförordningen, studiestödsdatalagen och studiestödsdataförordningen samt lagen med kompletterande bestämmelser till dataskyddsförordningen utgör tillräcklig reglering för den tillkommande personuppgiftsbehandling som kan komma att ske hos CSN och hos andra myndigheter och organisationer. Därtill är den befintliga regleringen i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) tillräcklig för de uppgifter som kommer att behandlas. Det behöver således inte införas någon ytterligare reglering.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2025.

De ändringar som innebär regelförenklingar och som syftar till snabbare handläggningstider samt de ändringar som syftar till att ge ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för personer inom bristyrken ska tillämpas första gången i fråga om ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas den 1 juli 2025 eller senare. Äldre bestämmelser ska fortsätta att gälla för ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas före den 1 juli 2025. De ändringar som innebär en möjlighet att återkvalificera sig till fler veckor med omställningsstudiestöd ska tillämpas direkt vid ikraftträdandet.

Till följd av redan fattade beslut om ändringar i lagen om omställningsstudiestöd som träder i kraft efter den ovan föreslagna ikraftträdandetidpunkten, nämligen den 1 oktober 2025, och som innebär att åldersgränsen för omställningsstudiebidraget höjs, ska ändringar göras även i den redan beslutade lagen som innebär att nu föreslagna ändringar förs in i den redan beslutade lagen. I samband med detta kompletteras en tillämpningsbestämmelse till den redan beslutade lagen, som innebär att lagen tillämpas första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid fr.o.m. den 1 januari 2026, med en övergångsbestämmelse som innebär att äldre bestämmelser fortfarande ska gälla för omställningsstudiestöd som lämnas för tid före den 1 januari 2026.

Skälen för regeringens förslag

De föreslagna ändringarna i lagen om omställningsstudiestöd syftar bl.a. till att skapa ett mer ändamålsenligt och effektivt omställningsstudiestöd så att vuxna i behov av omställning snabbare ska kunna få tillgång till stödet. Enligt regeringen är det därför viktigt att ändringarna kan komma på plats så snart som möjligt. Samtidigt är det viktigt med tillräckliga tidsramar i beredningsprocessen och att arbetet sker på ett rättssäkert sätt med god förankring. Regeringen anser därför att det tidigast möjliga ikraftträdandet för förslagen är den 1 januari 2025. För att underlätta CSN:s hantering av omställningsstudiestödet bör förslagen träda i kraft samtidigt.

Riksdagen har beslutat om en höjd pensionsålder fr.o.m. den 1 januari 2026 (prop. 2021/22:181, bet. 2021/22:SfU25, rskr. 2021/22:331) och i samband

med detta fattat beslut som innebär att åldersgränsen för omställningsstudiebidraget höjs med ett år (se 8 och 21 §§ lagen [2022:864]) om ändring i lagen [2022:856] om omställningsstudiestöd). Dessa beslutade ändringar i lagen om omställningsstudiestöd träder i kraft den 1 oktober 2025 och tillämpas första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid fr.o.m. den 1 januari 2026. De nu föreslagna ändringarna föreslås träda i kraft vid en tidigare tidpunkt och därför behöver en ändring göras i lagen om ändring i lagen om omställningsstudiestöd.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill understryka vikten av att det finns goda möjligheter för enskilda att genom studier stärka sin position på arbetsmarknaden och att därmed bidra till att säkra samhällets och näringslivets kompetensförsörjning. Utskottet välkomnar därför regeringens förslag som syftar till att skapa ett mer effektivt och ändamålsenligt omställningsstudiestöd. Utskottet ställer sig därmed bakom regeringens förslag av de skäl som anförs i propositionen.

Särskilda yttranden

1. Regeringens lagförslag (S)

Åsa Westlund (S), Linus Sköld (S), Mats Wiking (S), Niklas Sigvardsson (S) och Paula Örn (S) anför:

Vi ställer oss bakom regeringens förslag i proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd men vill i sammanhanget peka på några aspekter av det arbete som har föregått propositionen.

Regeringens implementering av omställningsstudiestödet har tyvärr brutit på flera punkter. Man har underfinansierat CSN trots tydliga bevis på behovet av mer personal. Man har också brutit i samordningen inom regeringen och av berörda myndigheter på ett sätt som gjort att CSN:s handläggningstider har blivit längre än vad de hade behövt vara. Regeringen har också brutit i konkret dialog med parterna.

De nu föreslagna regelförenklingarna är välkomna för att kunna förenkla och snabba på handläggningen och utbetalningen av stödet. De bedöms också vara i linje med intentionen med reformen. Denna lista på förändringar hade dock kunnat tas fram och hanteras snabbare om regeringen hade prioriterat detta arbete högre. Vi socialdemokrater hade liksom flera av remissinstanserna förordat ett tidigare ikraftträdande av de förändrade reglerna. Det hade gjort att fler snabbare hade kunnat få ut den ersättning som de har rätt till. Tyvärr är det nu omöjligt på grund av regeringens långsamma hantering.

2. Regeringens lagförslag (V)

Nadja Awad (V) anför:

Jag ställer mig bakom regeringens förslag i proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd men vill i sammanhanget peka på några aspekter av det arbete som har föregått propositionen och ett antal områden som behöver utvecklas framöver för att ytterligare stärka omställningsstudiestödet.

Omställningsstudiestödet är viktigt eftersom det möjliggör för fler yrkesverksamma vuxna att förbättra sin kompetens och stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Det är angeläget nu när vi befinner oss i en lågkonjunktur att CSN, en av våra viktigaste samhällsliga funktioner för omställning och för att förebygga arbetslöshet, fungerar.

Tyvärr har omställningsstudiestödet sedan det infördes dragits med problem, framför allt att söktrycket är så stort att CSN inte hinner med att handlägga ansökningarna. Jag ser med oro på att utvecklingen inte har gått i tillräckligt snabb takt för att CSN ska kunna hantera det höga söktrycket.

Det är oacceptabelt att regeringen inte har prioriterat arbetet med att hantera dessa problem högre. Det är viktigt att regeringen försäkras sig om dels

tillräcklig finansiering av handläggningen, dels kontinuerlig uppföljning av reformen för att stödet ska nå de som har behov av att stärka sin ställning på arbetsmarknaden.

3. Regeringens lagförslag (C)

Niels Paarup-Petersen (C) anför:

Jag ställer mig bakom regeringens förslag i proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd men vill i sammanhanget peka på några aspekter av det arbete som har föregått propositionen och ett antal områden som behöver utvecklas framöver för att ytterligare stärka omställningsstudiestödet.

Det är nödvändigt att genomföra åtgärder för att få bättre effekt av omställningsstudiestödet. Det har varit känt länge att administrationen och hanteringen av det nuvarande regelverket vid CSN har lett till mycket långa handläggningstider. Primärt har orsaken inte varit brist på resurser till CSN, utan regelverket i sig.

Centerpartiet är kritiskt till regeringens långsamma agerande, men ser nu positivt på att åtgärder kommer på plats. För att säkerställa en ökad effektivitet är det centralt att regeringen följer upp ändringarna av regelverket direkt efter att dessa trätt i kraft. Vidare behöver regeringen skyndsamt föreslå ytterligare åtgärder om det finns fortsatta problem med omställningsstudiestödet.

4. Regeringens lagförslag (MP)

Camilla Hansén (MP) anför:

Jag ställer mig bakom regeringens förslag i proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd men vill i sammanhanget peka på några aspekter av det arbete som har föregått propositionen och ett antal områden som behöver utvecklas framöver för att ytterligare stärka omställningsstudiestödet.

Omställningsstudiestödet är en viktig reform för det livslånga lärandet som Miljöpartiet har drivit på, särskilt utifrån att reformens fokus är att stärka individens ställning på arbetsmarknaden i en tid när kunskapsutvecklingen är väldigt snabb.

Den första tiden visade att stödet var mycket efterlängtad och det välkomnades med ett mycket högt söktryck som CSN inte hade förmåga att hantera fullt ut. Detta berodde dels på komplicerade regler, dels på bristande digitalt handläggningsstöd.

Regeringen har med tidigare och aktuellt förslag förenklat reglerna, men för CSN återstår fortfarande att hantera det höga söktrycket parallellt med utvecklingen av handläggningen. Jag ser med oro på att utvecklingen inte går i tillräckligt snabb takt och är angelägen om att regeringen försäkras sig om dels tillräcklig finansiering av handläggningen, dels kontinuerlig utvärdering

för att stödet ska nå de som har behov av att stärka sin ställning på arbetsmarknaden.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2023/24:168 Ett effektivare omställningsstudiestöd:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2022:864) om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

dels att 6, 15, 23, 26, 28 och 32 §§ ska ha följande lydelse,

dels att punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas tre nya paragrafer, 15 a, 15 b och 21 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som

1. har förvärvat i Sverige i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i

a) sammanlagt minst 96 månader inom en ramtid om 14 år som kan beräknas tidigast från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år, och

b) sammanlagt minst 12 månader inom en ramtid om 24 månader, eller

2. under kvalificeringstiderna som anges i 1 a och 1 b har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.

Med ramtid enligt första stycket avses de 14 år respektive 24 månader som närmast har föregått den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till Centrala studiestödsnämnden. Om studierna

6 §¹

Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som *uppfyller ett etablerings- och ett aktualitetsvillkor som avser förvärvsarbete i Sverige.*

Etableringsvillkoret är att den studerande har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete i sammanlagt minst 96 kalendermånader inom en ramtid om 14 år som kan beräknas tidigast från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år.

Aktualitetsvillkoret är att den studerande i sammanlagt minst 12 kalendermånader inom en ramtid om 24 månader

1. *har förvärvat i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under var och en av de 12 månaderna, eller*

2. *har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.*

Med ramtid enligt *andra och tredje styckena* avses de 14 år respektive 24 månader som närmast har föregått den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till Centrala studiestödsnämnden. Om

¹ Ändringen innebär bl.a. att tredje stycket tas bort.

har påbörjats före den dag ansökan kom in beräknas ramtiden i stället från och med dagen före studiestarten.

För att förvärvsarbetet i första stycket 1 a ska få räknas ska det ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden.

Förvärvsarbete i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket och i Schweiz får tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige.

studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in beräknas ramtiden i stället från och med dagen före studiestarten.

15 §

Omställningsstudiestöd får lämnas för en utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. *Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.*

Omställningsstudiestöd får lämnas för en utbildning som *tillsammans med den studerandes tidigare utbildning, kunskaper och erfarenheter från arbetslivet* kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov *av den studerandes samlade kompetens.*

Om utbildningen avser att ge kompetenser inom ett eller flera arbetsområden där den studerande inte redan arbetar eller har arbetat ska, vid bedömningen av arbetsmarknadens behov, hänsyn tas endast till behoven inom det eller de nya arbetsområdena. Om utbildningen avser att ge kompetenser inom flera nya arbetsområden ska det vara tillräckligt att arbetsmarknaden inom något av dessa arbetsområden har behov av den studerandes samlade kompetens.

Om det finns särskilda skäl får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för en utbildning som

1. enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,

2. den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter, eller

3. den studerande redan har genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Till en studerande som har en examen på forskarnivå får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som tillsammans med den studerandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl.

Prövningen enligt första–tredje styckena ska göras första gången en studerande ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning.

15 a §

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för en utbildning som

1. enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,

2. den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter, eller

3. den studerande redan har genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Till en studerande som har en examen på forskarnivå får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som tillsammans med den studerandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl.

15 b §

Prövningen enligt 15 och 15 a §§ ska göras första gången en studerande ansöker om omställ-

ningsstudiestöd för en och samma utbildning.

21 a §

Omställningsstudiestöd får lämnas utöver den tid som anges i 21 § när det har gått minst 15 år efter att den studerande har fått de första 22 veckorna med helt stöd eller motsvarande antal veckor med en del av helt stöd. Omställningsstudiestöd får i dessa fall lämnas under ytterligare 22 veckor till den studerande som får helt stöd.

Till den studerande som får en del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under ytterligare

1. 29 veckor vid 75 procent av helt stöd,

2. 36 veckor vid 60 procent av helt stöd,

3. 44 veckor vid 50 procent av helt stöd,

4. 55 veckor vid 40 procent av helt stöd, och

5. 110 veckor vid 20 procent av helt stöd.

Trots första och andra styckena tillämpas den begränsning av veckor som framgår i 21 § tredje stycket.

23 §

Den årliga inkomst som avses i 22 § ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till Centrala studiestödsnämnden, dock tidigast *tre* månader och senast dagen före studiestarten. För en studerande som efter ett studieuppehåll återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd ska nämnden begära att en ny årlig inkomst ska bestämmas i de fall uppehållet har varat minst *fyra* månader.

Nämnden ska i den begäran som avses i 22 § första stycket ange den dag som Försäkringskassan ska utgå från vid bestämmande av årlig inkomst.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan

Den årliga inkomst som avses i 22 § ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till Centrala studiestödsnämnden, dock tidigast *fem* månader och senast dagen före studiestarten. För en studerande som efter ett studieuppehåll återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd ska nämnden begära att en ny årlig inkomst ska bestämmas i de fall uppehållet har varat minst *fem* månader.

med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om årlig inkomst i förhållande till studiestarten.

26 §

När helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande får stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § *och kollektivavtalat kompletterande studiestöd* per vecka, och

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § per vecka, och

2. inkomst delad med 52.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande får stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § *och kollektivavtalat kompletterande studiestöd* per vecka, och

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § per vecka, och

2. inkomst delad med 52 och

- a) multiplicerad med 0,75 för den som får 75 procent av helt stöd,
- b) multiplicerad med 0,60 för den som får 60 procent av helt stöd,
- c) multiplicerad med 0,50 för den som får 50 procent av helt stöd,
- d) multiplicerad med 0,40 för den som får 40 procent av helt stöd, och
- e) multiplicerad med 0,20 för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudielån enligt första och andra styckena lämnas bara om den studerandes inkomst delad med 52 är högre än summan av den studerandes omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § *och kollektivavtalat kompletterande studiestöd* per vecka.

Omställningsstudielån enligt första och andra styckena lämnas bara om den studerandes inkomst delad med 52 är högre än summan av den studerandes omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § per vecka.

28 §

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas för tid då den studerande är sjuk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas vid ledighet

- 1. för tillfällig vård av barn,
- 2. för närståendevård,
- 3. i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, eller
- 4. vid extraordinära händelser i fredstid.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställ-

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställ-

ningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 21 §.

ningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 21 och 21 a §§.

32 §

Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur *en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 15 §*. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,
2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,
3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år, eller
4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

2. Lagen tillämpas första gången i fråga om studier *på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För studier på en utbildning som är 80 veckor eller mer på heltid, eller motsvarande antal veckor på deltid, tillämpas lagen dock första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid efter den 31 december 2022.*

Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur *förutsättningarna för omställningsstudiestöd i 15 § och 15 a § första stycket 1 och 2 är uppfyllda*. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

2. Lagen tillämpas första gången i fråga om studier som *bedrivs efter den 31 december 2022.*

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

2. Bestämmelserna i 6, 15, 23, 26 och 32 §§ och punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna i den nya lydelsen och de nya bestämmelserna i 15 a och 15 b §§ tillämpas första gången i fråga om ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas den 1 juli 2025 eller senare.

3. För ansökningar om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas före den 1 juli 2025 gäller 6, 15, 23, 26 och 32 §§ och punkt 2 i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna i den äldre lydelsen.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (2022:864) om ändring i lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2022:856) om omställningsstudiestöd

dels att 32 § lagen i stället för lydelsen enligt lagen (2022:864) om ändring i den lagen ska ha följande lydelse,

dels att det i ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna till lagen (2022:864) om ändring i den lagen ska införas en ny punkt, 3, av följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2022:864

Föreslagen lydelse

32 §

Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur *en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt* 15 §. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur *förutsättningarna för omställningsstudiestöd i 15 § och 15 a § första stycket 1 och 2 är uppfyllda*. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,
2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,
3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 63 år, eller
4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

3. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för omställningsstudiestöd som lämnas för tid före den 1 januari 2026.